

statečnosti.¹⁹ Snad ještě výraznější je soulad Brigitiny kritiky zbytečné světské učenosti s míněním Jakoubka ze Stříbra, Mikuláše z Drážďan, táborských kněží i Petra Chelčického.²⁰ S ním ostatně Brigitu spojuje i chápání Krista, který se hříchy zatíženému křesťanstvu musí jevit jako blázen.²¹

Výčet shod a rozdílů suchým konstatováním nekončí. Sama o sobě skýtají tato dílčí zjištění důkaz, jak závažným vědeckým přínosem je kritická edice obou štítenských verzí překladu revelací svaté Brigity. Zpřístupnila nejen významnou písemnou památku a rozšířila dosavadní znalosti o díle a působení Tomáše ze Štítného, nýbrž znovu upozornila na důležitost studia českého pozdně středověkého duchovního klimatu v evropském kontextu. Trvalým přínosem Pavlínou Rychterovou zůstane, že svou prací rozšířila pro takto pojaté bádání prostor a dala mu ne jeden impuls zásadní povahy.

PETR ČORNEJ

19) *Tamtéž*, s. 112, 128, 130–131, 152–154, 157–163.

20) *Tamtéž*, s. 72–73, 93, 183–185.

21) „*Takež i mě za blázna mají, zhrdali mnú, že jsem trpělivý, ale běda jim, když já po té své trpělivosti súd svojoj ukáži!*“ Viz *tamtéž*, s. 73.

František ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Argo, Praha 2010 (= Každodenní život, sv. 45)

390 s., ISBN 987-80-257-0269-7

Nová monografie Františka Šmahela připomíná palimpsest. Poprvé načrtl český historik portrét této nezařaditelné osobnosti, jejíž nonkonformismus se stal bezprostřední odezvou nadějí vkládaných do pražského jara, před necelými pětáctičtyřiceti lety.¹ Život a dílo Jeronýma Pražského pak i nadále přitahovaly Šmahelův zájem a jeho přispěním se naše znalosti o pražském mistrovi stále prohlubovaly, aby syntézou těchto informací vznikl zcela nový obraz. Nikoho jistě nepřekvapí tvrzení, že recenzovaná kniha je díky bohatosti použitého materiálu a přesnosti jeho výkladu předurčena stát se jedním z klasických děl české historiografie.

První část tvoří podrobné líčení krátkého, avšak pohnutého a událostmi nabitého Jeronýmova života.² Autorův výklad je zároveň lekcí z metodologie,

1) František ŠMAHEL, *Jeroným Pražský*, Praha 1966.

2) To v zásadě přebírá, avšak do značné míry aktualizuje německý úvod knihy *Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, Polemica, Epistulae*, edd. František ŠMAHEL – Gabriel SILAGI, Turnhout 2010 (= CCCM 222), s. XI–CCXXVIII.

v němž se historie opět blíží Herodotovu pojetí hledání plného otazníků, zkratk a příjemných překvapení. Šmahelův výzkum vychází ze zavedených historiografických konvencí, prověřených edic pramenů i pečlivé chronologie. V návaznosti na jeden ze svých posledních článků³ nejprve popisuje bezprostřední okolí a osobnosti, jež Jeronýma v Praze obklopovaly: jeho promotora Jana z Mýta, jeho otce Václava (zřejmě češíře stejného jména) či kolegy ze studií. Jeronýmova cesta do Oxfordu roku 1397, financovaná zřejmě z odkazu Vojtěcha Raňkova z Ježova, znamenala začátek jeho dráhy světoběžníka. Ačkoliv neexistence univerzitní matriky znemožňuje určit přesné okolnosti jeho anglického pobytu, Šmahel přináší argumenty pro přehodnocení Jeronýmova podílu na opisu Wyclifových děl: většina v Praze známých textů z pera *doctora evangelica* se datuje do období po Jeronýmově návratu do Českého království v roce 1401. Autor následně sleduje kroky svého hrdiny do Paříže a líčí jeho krátký pobyt v Kolíně nad Rýnem cestou do Heidelbergu (a ne naopak, jak se domnívala dřívější historiografie). Na každé zastávce pražského mistra Šmahel zkoumá místa, jež navštívil, důkladně se zabývá slavnými i méně známými osobami, s nimiž se setkal, a rekonstruuje nepřátelství, která vyvolal. Jeroným se do Čech vrátil jako skutečný rebel, kterého předcházela skandální pověst. Nestabilita, jež v Praze po roztržce mezi příznivci Wyclifa a arcibiskupem zavládla, mu do jisté míry otevřela cestu. Všude vystupoval v hlavní roli – na univerzitě, kde zaséval nesvár mezi národy, v zákulisí dvora, kde obratnou taktikou vymohl vydání Dekretu kutnohorského, i v ulicích, kde zesměšňoval Zbyňka Zajíce z Házmburka. Ve snaze obhájit svou čest dokonce neváhal podstoupit proces pro obvinění z kacířství ve Vídni, než změnil názor a zachránil si život útekem. Přes hrozbu exkomunikace pak vystupoval jako vůdce pražských wyclifistů. K těmto rozhodujícím událostem kniha přináší řadu korekcí s obvyklou obezřetností, jíž si mezery v pramenech žádají. Mimo jiné upřesňuje dosud poněkud nejasnou epizodu kolem Jeronýmovy návštěvy Zikmundova dvora v březnu roku 1410, když rekonstruuje vztahy mezi pražskou, vídeňskou a budínskou univerzitou k tomuto datu. Zejména popis posledních Jeronýmových let umožňuje autorovi odkrýt konexe, z nichž mohl na dvoře Václava IV. těžit. Především se zde ukazuje, že vyvíjel-li Jeroným značné politické úsilí ve službách reformního hnutí, z velké části za to vděčil podpoře moravského pána Lacka z Kravař – Jeronýmovy cesty do Polska, jak Šmahel se zaujetím dovozuje, byly tím pádem oficiálnější povahy, než jsme se domnívali. Také četné obraty, k nimž došlo v kostnickém procesu proti pražskému mistrovi, autorovi nabídly příležitost odpovědět na výhrady Waltera Brandmüllera⁴ a rehabilitovat historickou hodnotu proslulého Poggiova dopisu. Zde si dovoluji celou záležitost doplnit o jeden opomíjený pramen, jehož význam bychom však neměli podceňovat, kázání Jeana Gersona *Spiritus Domini* (ze 7. června 1416),

3) František ŠMAHEL, *Drobné otázky a záhady v studentském životě Jeronýma Pražského*, Český časopis historický 106, 2008, s. 1–18.

4) Walter BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz II. Bis zum Konzilsende*, Paderborn – München 1997 (= Konziliengeschichte, A 8), s. 138.

v němž kancléř pařížské univerzity polohlasně uznává a pokouší se vysvětlit odvahu, s níž se pražský mistr postavil smrti.⁵

Některá bílá místa v Jeronýmově životopise osvětlují tři doplňující sondy. První z nich výrazně obohacuje naše povědomí o šíření závěrů kostnického koncilu, když odhaluje konkrétní rukopisy, zejména římské a anglické, které ukrývají zprávy týkající se Jeronýmova procesu. Jejich analýza vzbuzuje podezření, že vedle oficiálního protokolu kolovaly také neformální a někdy i protichůdné zápisy, což je slibná hypotéza, již bude potřeba ověřit na širší pramenné základně.⁶ Druhý exkurz je příkladem toho, co dobrého může vzejít z odborné erudice, dokáže-li skloubit učenost s konkrétními fakty pomocí imaginace. Způsob, jakým Šmahel porovnává i ty nejdrobnější indicie, aby se dopídlil toho, kdy (1408), s kým (s družinou Filipa Louty z Dědic) a za jakých okolností Jeroným uskutečnil svou pouť do Jeruzaléma, si zasluhuje obdiv. Třetí sonda, jež se zabývá protičeským laděním spisu dobře známého pod názvem *De vita et fatis Johannis XXIII* od Dětricha Niema, naopak mnoho nového nepřináší. Pro správné zasazení díla tohoto zapáleného germanofila by byla nezbytná podrobnější analýza pramenů a způsobu, jakým jich vestfálský autor využívá.

Rozsáhlá část knihy je věnována sporu o univerzálie. V případě životopisu je to sice trochu neobvyklé, chceme-li však Jeronýmovu výjimečnému osudu skutečně porozumět, musíme patřičnou pozornost věnovat také myšlenkám, pro něž byl ochoten riskovat svůj život. Výstižně a zároveň s pedagogickou lehkostí Šmahel nejprve připomíná antický původ sporu a jeho znovuotevření ve středověku. Následně věnuje náležitý prostor Wyclifovu metafyzickému i logickému realismu a jeho ranému přijetí v pražských kruzích, zejména u Jeronýmových současníků Stanislava ze Znojma, Štěpána z Pálče a Jana Husa. Na tomto místě autor hodnotí svůj vlastní výzkum, jenž započal na prahu sedmdesátých let 20. století ve spolupráci s polskou školou a jenž byl korunován publikací Jeronýmových univerzitních kvestií a jiných polemik vydaných nedávno u nakladatelství Brepols. Zároveň s využitím studií zahraničních specialistů, především Zenona Kałuży, ukazuje, jakým způsobem ovlivnila rivalita mezi *via antiqua* a *via moderna* kostnické události.⁷ Dokonce i v této zdánlivě dobře zmapované oblasti autor provedl několik zásadních revizí, když například otřásl autenticitou Jeronýmovy knihovny, kterou měl v jednom inventáři z roku 1470 identifikovat Ivo Kořán.⁸ Argumenty, díky nimž ji opět navrácí Jaroslavovi, též

5) Srov. Olivier MARIN, *Orgueil et préjugé? Jean Gerson face à Jean Hus*, in: Pater familias. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Ivana Hlaváčka, ed. Jan Hrdina, Praha 2002, s. 381–399, zde pozn. 47, s. 396–397.

6) Jak již tvrdil František ŠMAHEL, *Akta kostnického procesu mistra Jeronýma Pražského*, Studie o rukopisech 34, 2001, s. 85–96.

7) Zenon KAŁUŻA, *Le chancelier Gerson et Jérôme de Prague*, Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Âge 51, 1984, s. 81–85, 103–104.

8) Ivo KOŘÁN, *Knihovna mistra Jeronýma Pražského*, Český časopis historický 94, 1996, s. 590–600.

zvanému Jeroným ze Skutče, kališnickému mistrovi svobodných umění a děkanovi artistické fakulty v letech 1458–1459, jsou velmi přesvědčivé.

Knihu uzavírá soupis Jeronýmových děl a polemik namířených proti němu. Specialisté v něm naleznou cenný pracovní nástroj, který nahrazuje zastaralý inventář, jež roku 1965 sestavili F. M. Bartoš a Pavel Spunar.⁹ Jeho přednost spočívá ve skutečnosti, že zahrnuje také díla, jež byla mezitím objevena díky důkladnému a trpělivému výzkumu v rukopisných sbírkách. František Šmahel tak pražskému mistrovi nevyvratitelně přisoudil *Quaestio de convertibilitate et suppositione terminorum* (kolem roku 1408), *Quaestio de potentia materiae primae* (po květnu 1409) a i přes pochybnosti Anežky Vidmanové také Stanislavem Petrem nalezený dopis, který Jeroným poslal z Vídně studentům koleje Jeruzalém (12. října 1410).¹⁰ Díky vlastnoručnímu přepisu disputace vedené proti Blažejí Vlčkovi, již Šmahel objevil v rukopise N 12 Knihovny metropolitní kapituly v Praze (duben 1409?), jsme získali také výstižný příklad ilustrující pracovní metody Jeronýma vůči jeho odpůrcům. Upozorněme rovněž na pečlivost, s níž autor provádí soupis Jeronýmových ztracených děl (je jich přinejmenším patnáct, od univerzitních kvestií přes kázání až po písně).

F. Šmahel se neomezuje na pouhý popis okolností, za nichž byl každý text sepsán a šířen, zároveň se mu daří poskytnout čtenáři jejich doktrinní pozadí, vyjasnit spletitou síť pramenů a zdůraznit jejich originalitu. Výklad *Štítu křesťanské víry*, o němž se nikoliv bez překvapení dozvídáme, že byl nejrozsáhlejším dílem pražského mistra (zachovalo se devět rukopisů oproti pouhým dvěma v případě univerzitních kvestií), je v tomto ohledu modelovým příkladem: díky celé řadě překrásných ilustrací, jimiž je doplněn, zasazuje tento trojjediný diagram do dlouhé tradice sahající až do 12. století. V knize však postrádáme odkaz na některé nejnovější tituly z oblasti ikonografie svaté Trojice. Např. užití práce Françoise Boespfluga by umožnilo korigovat některé informace převzaté ze staré studie Alexeje A. Hackela a ukázat, jaké oblibě se motiv trinitárního diagramu těšil u cisterciáků. Za takových okolností bychom snáze pochopili, jak se tato umělecká forma, jež se podobá „obrazové askezi“, slučuje s Jeronýmovým „antiikonismem“, ne-li přímo ikonoklasmem.¹¹

U podobně rozsáhlého díla není na místě hledat drobné nedostatky. Litovat lze snad jen absence závěru – svůj díl pozornosti by si jistě zasloužil druhý život kostnického mučedníka a především pak kult, kterým jej utrakvisté vždy 6. července ověnčili, a jeho ikonografické vyjádření (reprodukcí predely oltáře v kostele sv. Kříže v Chrudimi na konci obrazové přílohy nedoprovází žádný bližší komentář). I přesto se Františku Šmahelovi podařilo lépe než komukoliv jinému

9) František Michálek BARTOŠ – Pavel SPUNAR, *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965.

10) Stanislav PETR, *Rukopisná bohemika v Řezně*, Studie o rukopisech 30, 1993–1994, s. 67–118.

11) Zde mám na mysli zejména syntézu François BOESPFLUG, *Dieu et ses images. Une histoire de l'Éternel dans l'art*, Paris 2008, s. 203–204 a 233–234. Viz také od stejného autora knihu *La Trinité dans l'art d'Occident (1400–1460). Sept chefs-d'œuvre de la peinture*, Strasbourg 2000 (německý překlad od W. M. Stocka vyšel pod názvem *Trinität. Dreifaltigkeitsbilder im späten Mittelalter*, Paderborn 2001).

přiblížit postavu, která byla nejen průvodcem Jana Husa v jeho těžké životní pouti, ale rovněž jednou z nejsvobodomyšlnějších a nejoriginálnějších osobností své doby: Jeroným Pražský, svou podstatou filosof, je jediným wyclifistou se znalostí Calcidiova překladu Platonova spisu *Timaios*. Jeho zcestovalost svědčí o jazykové i kulturní otevřenosti, aniž by mu bránila stát se zároveň prvním teoretikem českého nacionalismu. Jako prohnáný, ba až lstivý politik projevuje nevídanou zálibu v provokaci, snoubící se s až neobvyklou schopností přizpůsobit se. Sledovat, jak František Šmahel ve svém díle spojuje bezchybnou erudici se zaujetím pro tohoto svobodomyšlného ducha, jehož sleduje s odstupem několika staletí, je vskutku strhující.

OLIVIER MARIN

Gerald SCHWEDLER, *Herrschartreffen des Spätmittelalters. Formen – Rituale – Wirkungen*, Jan Thorbecke Verlag, Ostfildern 2008 (= *Mittelalter-Forschungen* 21)

568 s., ISBN 978-3-7995-4272-2

Kniha Geralda Schwedlera o setkání panovníků v pozdním středověku přináší analýzu základního instrumentu tehdejší zahraniční politiky. Monografie je jistě přínosnou četbou pro české medievisty, neboť se ve velké míře zabývá střetnutími, v nichž figuroval český král (tvoří celou jednu třetinu všech autorem sledovaných setkání). Především pro Lucemburky bylo pravidlem, že provozovali zahraniční politiku osobně na cestách po téměř celé Evropě. Z nahlédnutí do přehledu evidovaných setkání rovněž jasně vyplývá, jak dominantní roli tato dynastie hrála v mezinárodní politice své doby.

Německá medievistika napřela v posledním dvacetiletí svou pozornost ke všem myslitelným rituálům a ceremoniím v životě středověké společnosti.¹ Díky Schwedlerovi nyní došlo i na nepříliš jasně definovaný, ale zato politicky významný akt – setkání panovníků. Autor se tématu setkání panovníků v pozdním středověku věnoval velmi podrobně ve své dizertaci, která se stala základem recenzované knihy. Pro své zkoumání si vybral období ohraničené lety 1270–1438, tedy přibližně od nástupu Rudolfa Habsburského na římský trůn až po smrt Zikmunda Lucemburského. V rámci zkoumaného časového úseku trvajících více než 150 let našel Schwedler 204 uskutečněných nebo plánovaných setkání

1) Srov. např. vlivnou práci Gerd ALTHOFF, *Die Macht der Rituale. Symbolik und Herrschaft im Mittelalter*, Darmstadt 2003.